

8. Краткий русско-белорусский словарь землеустроителя / Белор. сельхоз. акад; Сост. В. Ф. Дудко и др. – Минск, 1997. – 78 с.
9. Лешчылоўскі, П. В. Кароткі слоўнік па аграпрамысловай эканоміцы / П.В. Лешчылоўскі, А.У. Мучынскі, Б.В.Ульянка. Пад рэд. А. С. Скакуна, П. І. Маліктаровіча. – Мн. : Ураджай, 1995. – 159 с.
10. Руска-беларускі агранамічны слоўнік / Бел. аграр. тэхн. ун-т; Склад.: А. Ф. Гуз і інш. Мн., 1994. – 124 с.
11. Руска-беларускі слоўнік сельскагаспадарчай тэрміналогіі / Ін-т мовазн. імя Я. Коласа АН Беларусі; склад. Г. У. Арашонкава. – Мінск: Ураджай, 1994. – 560 с.
12. Руска-беларускі тлумачальны тэрміналагічны слоўнік для студэнтаў аграрна-тэхнічнага профілю / Белар. аграрн. тэхн. ун-т; Склад. В. П. Буяшоў. – Мінск, 1996. – 63 с.
13. Советский энциклопедический словарь / Научно-ред. совет А. М. Прохоров [и др.]. – М.: «Советская Энциклопедия», 1979. – 983с.
14. Тэрміналагічныя слоўнікі (асобныя выданні) 1918-1998 гг.: Бібліягр. давед. / Тэрмінал. каміс. пры М-ве адукацыі Рэсп. Беларусь, Нац. навук.-асвет. Цэнтр імя Ф. Скарыны; [Уклад.: Л. Чарняўская, Г. Цыхун]. Мн. : МГА «Бел. кнігазбор», 2000. – 74 с.

В.У. Праконіна⁸

АБ СУАДНОСІНАХ ПЛАНА ЗМЕСТУ І ПЛАНА ВЫРАЖЭННЯ БЕЛАРУСКІХ ЭКАНАМІЧНЫХ ТЭРМІНАЎ

Пры аналізе сістэмнасці асобнай тэрмінагаліны, даследчыкамі традыцыйна звяртаецца ўвага перадусім на сістэмнасць тэрміна, што павінна праяўляцца як у плане зместу, або “ўнутраным элеменце моўнага знака” [8, с. 286], так і ў плане выражэння – “знешнім баку моўнага знака” [8, с. 286]). Пры гэтым сцвярджаецца, што “вывучаемы аб’ект, як правіла, суадносіцца з раней вывучанымі аб’ектамі, якія знаходзяцца ў тым жа паняццёвым радзе лагічнай схемы навукі, гэта значыць, у адной сістэме. У выніку новае паняцце абумоўлена пэўнай сістэмай, якая існавала яшчэ дагэтуль. Таму істотным з’яўляецца тое, што тэрмін (як знак, які выступае ў функцыі лагічнага вызначэння паняцця ў лагічнай схеме навукі) павінен, з аднаго боку, дакладна арыентаваць на аб’ект у сістэме, а з другога (як моўная адзінка канкрэтнай тэрміналогіі) – характарызавацца лексічнай сістэмнасцю і разглядацца ў яго адносінах да іншых тэрмінаў” [6, с. 51]. Суадносіны плана зместу і плана выражэння тэрміналагічнай адзінкі могуць у некаторай ступені адлюстроўваць, наколькі сістэмнымі з’яўляюцца тэрміны. Прынята лічыць, што план зместу тэрмінаадзінак выяўляецца на падставе разгляду і параўнання дыферэнцыяльнай і інтэгральнай прымет іх значэнняў, план выражэння ў сваю чаргу суадносіцца са словаўтваральнымі мадэлямі, па якіх пабудаваны тэрміналагічныя словазлучэнні. У сувязі з адзначаным вышэй, паспрабуем разгледзець сістэмнасць беларускай эканамічнай тэрміналогіі на падставе аналізу суадносін плана зместу і плана выражэння тэрміналагічных адзінак з галіны эканомікі.

У выніку праведзенага аналізу тэрмінаграфічных крыніц па эканоміцы, што рыхтаваліся на працягу XX ст., удалося вылучыць значны корпус тэрмінаадзінак, у якіх суадносіны паміж планам зместу і планам выражэння

---

⁸ Аспірантка кафедры сучаснай беларускай мовы, навуковы кіраўнік дэцэнт К.П. Любецкая.

няроўныя. Звярнулі на сябе ўвагу прыклады, калі тэрміналагічныя адзінкі сістэмныя і ў плане зместу, і ў плане выражэння. Так, запазычаныя тэрміны *конто-дубіё* [2, с. 60], *конто-лёро* [2, с. 60], *конто-ностро* [2, с. 60], *конто-сепарато* [2, с. 60], *конто-фінто* [2, с. 60] уваходзяць у лексіка-семантычную групу ‘рахунак’ [3, с. 24]. Дадзеныя тэрмінаадзінкі сістэмныя ў плане зместу, інтэгральнай прыметай з’яўляецца значэнне ‘рахунак’, дыферэнцыяльнай – адценні ў значэнні. Напрыклад, *конто-ностро* [2, с. 60] – ‘наш рахунак’, *конто-лёро* [2, с. 60] – ‘іх рахунак’, *конто-дубіё* [2, с. 60] – ‘рахунак сумніўных пазык’, *конто-сепарато* [2, с. 60] – ‘асаблівы рахунак’, *конто-фінто* [2, с. 60] – ‘рахунак-смета’. Варта адзначыць, што ў плане выражэння тэрміны, названыя вышэй, уяўляюць складаныя словы, пабудаваныя па адной словаўтваральнай мадэлі “назоўнік+назоўнік”.

Для беларускіх тэрмінаў *заработная плата зьдзельная*⁹ [4, с. 502], *заработная плата пачасовая* [4, с. 502], *заработная плата паштучная* [4, с. 502], *заработная плата сярэднемесячная* [1, с. 124] інтэгральнай прыметай у плане зместу з’яўляецца значэнне ‘заработная плата’ [4, с. 502], дыферэнцыяльнай – ‘віды заработнай платы’. З вывучэння гэтых прыкладаў вынікае, што ў плане выражэння такія адзінкі можна лічыць сістэмнымі, паколькі яны пабудаваныя па аднолькавай мадэлі “ўстойлівае спалучэнне слоў+прыметнік”.

Адметным выступае тое, што некаторыя эканамічныя тэрміны выяўляюць сістэмнасць толькі ў плане зместу, напрыклад: паміж тэрмінамі з лексіка-семантычнай групы ‘рух’: *рух асноўных сродкаў* [1, с. 29], *рух золата* [6, с. 303], *рух капіталу* [1, с. 29], *рух тавару* [7, с. 41], *рух цэнаў* [1, с. 29] назіраюцца некаторыя разыходжанні ў плане выражэння. Так, словаўтваральная мадэль для дадзенай групы пададзена спалучэннем “назоўнік у назоўным склоне+назоўнік у родным склоне”. Гэта мадэль суадносіцца не з усімі тэрміналагічнымі спалучэннямі дадзенай лексіка-семантычнай групы. Словазлучэнне *рух асноўных сродкаў* [1, с. 29] пабудавана па мадэлі “назоўнік у назоўным склоне+прыметнік+ назоўнік у родным склоне”, а тэрмін *рух цэнаў* [1, с. 29] – па мадэлі “назоўнік у назоўным склоне + назоўнік у родным склоне множнага ліку”. Пры вывучэнні такіх прыкладаў адзначаецца, што сістэмнасць для дадзенай тэматычнай групы праяўляецца ў плане зместу і часткова ў плане выражэння.

Запазычаныя тэрміны з агульным значэннем ‘банк’ з’яўляюцца сістэмнымі толькі ў плане зместу, параўн.: *банк-каменеджэр* [6, с. 292], *банк-карэспандэнт* [6, с. 292], *банк-квазідзяржаўны* [6, с. 292], *банк-нерэзідэнт* [1, с. 13], *банк-рэкламадаўца* [1, с. 99], *банк-рэмітэнт* [1, с. 14], *банк-эмітэнт* [6, с. 292].

---

⁹ Тут і далей правяпіс пададзены згодна з крыніцамі фактычнага матэрыялу.

Такім чынам, сістэмнасць беларускіх эканамічных тэрмінаў праяўляецца ў большасці выпадкаў у плане зместу, а не ў плане выражэння, але знаходзіць сваё адлюстраванне і ў плане зместу, і ў плане выражэння адначасова. Тэрміны з’яўляюцца сістэмнымі ў тым выпадку, калі ў іх значэннях выяўляецца агульная інтэгральная і дыферэнцыяльная прыметы і яны пабудаваны па адной словаўтваральнай мадэлі.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Акуленка, А. А., Вештарт, Г. Ф., Трухан Т. М. Руска-беларускі слоўнік эканамічных тэрмінаў / А. А. Акуленка і інш. – Мінск: Права і эканоміка, 2011. – 123 с.
2. Беларуская навуковая тэрміналогія. – Вып. 17 : Слоўнік бухгалтарскай тэрміналогіі : расійска-беларускі слоўнік : праект. – Менск, 1928. – 71 с.
3. Краткий англо-белорусско-русский экономический словарь / Под ред. Л. С. Решетовой. – Мінск, 1995. – 45 с.
4. Лапідус, І. Палітычная эканомія ў сувязі з тэорыяй савецкай гаспадаркі / І. Лапідус. – Мінск: Белдзяржвыд., 1931. – 516 с.
5. Лаўрыновіч, Н. В. Лексіка-семантычная арганізацыя і структурна-дэрывацыйная тыпалогія сучаснай беларускай заалагічнай тэрміналогіі: Дыс. на атрыманне вучон. ступ. канд. філал. навук: 10.02.01 / Н. В. Лаўрыновіч. – Мінск, 2012. – 247 с.
6. Мишкевич, М. В., Василевская, Л. И., Ермаков, В. Н., Плотницкий, М.И. Словарь-справочник по современной экономике: На пяти языках / Под общ. ред. М. И. Плотницкого, М. В. Мишкевича. – Мінск: Выш. шк., 1996. – 364 с.
7. Наталевич, О. Г., Юнаш, М. Н., Огородникова, С.В. Русско-белорусский словарь экономических терминов / О. Г. Наталевич и др. – Мінск: БГЭУ, 2010. – 47 с.
8. Розенталь, Д. Э., Теленкова, М. А. Словарь-справочник терминов / Д. Э. Розенталь и др. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: «Просвещение», 1976.

І.І. Савіцкая

ЛЕКСІЧНАЯ ДЫНАМІКА БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ: АД 20-Х ГГ. XX СТ. ДА ПАЧАТКУ XXI СТ.

1920-я гады XX ст. – перыяд актыўнай работы ў галіне лексікалогіі і лексікаграфіі, якая абапіралася на здабыткі беларускага слоўніцтва дарэвалюцыйнага часу. Варта адзначыць, што тагачасныя слоўнікі дэманстравалі змены ў семантычнай структуры слова на працягу пэўнага часу, вылучэнне або адасабленне некаторых яго адценняў, перастаноўку яго цэнтральных і перыферычных значэнняў, вылучэнне лексем абмежаванага ўжытку як спосабу папаўнення слоўнікавага складу мовы.

Напрыклад, у перыяд бурнага развіцця і нармалізацыі беларускай мовы слоўнік адлюстроўваў працэс пранікнення ў тагачасны лексічны склад абласных слоў (дыялектызмаў ці, як яшчэ іх называлі ў той час, рэгіяналізмаў). Аналіз дыялектнай лексікі ў слоўніках 20-х гадоў дае магчымасць меркаваць аб “празрыстасці” стыляў літаратурнай мовы, аб шляхах пранікнення лакальнай лексікі ў помнікі, аб узбагачэнні слоўнікавага складу літаратурнай мовы за кошт народных гаворак.